

ОПТИМІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

OPTIMIZATION OF CRIMINAL EXECUTIVE POLICY OF UKRAINE

Кутєпов М.Ю.,
к.ю.н., науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального
та кримінально-виконавчого права

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

У статті доведено, що сьогодні під кримінально-виконавчою політикою розуміється встановлений державою напрям діяльності органів держави, громадських організацій та окремих громадян у сфері виконання та відбування кримінальних покарань, а також виховного впливу на засуджених.

Ключові слова: кримінально-виконавче право, кримінально-виконавча політика, покарання, кримінальні покарання, реформування, кримінально-виконавча система, виправно-трудове законодавство, виправно-трудові установи, Державна кримінально-виконавча служба.

В статье доказано, что сегодня под уголовно-исполнительной политикой понимается установленное государством направление деятельности органов государства, общественных организаций и отдельных граждан в сфере исполнения и отбывания уголовных наказаний, а также воспитательного воздействия на осужденных.

Ключевые слова: уголовно-исполнительное право, уголовно-исполнительная политика, наказания, уголовные наказания, реформирование, уголовно-исполнительная система, исправительно-трудовое законодательство, исправительно-трудовые учреждения, Государственная уголовно-исполнительная служба.

Today the criminal executive policy in the scientific literature refers to set by the state direction of activities of the state, public organizations and individuals in the implementation and serving criminal sentences, and educational influence on convicted.

As a result of the reform of the criminal executive system, determined by the laws of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, could not only transform the correctional labour law into the criminal executive law, but also distinguish it as an independent sector in the law system, organize, classify and codify its basic provisions in the Criminal Executive Code of Ukraine.

Key words: criminal executive law, criminal executive policy, penalties, criminal penalties, reform, criminal executive system, correctional labour legislation, correctional labour institutions, State Criminal Executive Service.

В результаті реформування кримінально-виконавчої системи, визначеної законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, вдалося не тільки трансформувати виправно-трудове право у кримінально-виконавче, але й виділити його у самостійну галузь в системі права, систематизувати, класифікувати і кодифікувати основні його норми у Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України), прийнятому 11 липня 2003 р. Верховною Радою України, який набрав чинності 1 січня 2004 р. [5].

У період розбудови незалежної демократичної держави, її правових основ та формування громадянського суспільства історичне минуле й правова спадщина українського народу відіграють важливу роль. Вирішення актуальних проблем, пов'язаних з реформуванням та вдосконаленням правової системи сучасної України, великою мірою залежить і від дослідження та засвоєння історичного досвіду.

Цілком очевидним є той факт, що кримінальні покарання від епохи до епохи втрачають свою соціальну ефективність і змушують шукати шляхи їх удосконалення. Це повною мірою є характерним як для України, так і для інших країн. Кримінально-виконавча система України тільки у ХХ ст. (з березня 1917 р. по квітень 1998 р.) у контексті організаційної розбудови та підпорядкування пережила кілька періодів так званого реформування, але суттєвих змін у реалізації задекларованої в законодавстві політики виконання покарань не відбулося [6, с. 8].

Соціально-політичні процеси кінця 80-х років ХХ ст. дозволили по-новому подивитись на кримінально-виконавчу систему, яка існувала на принципах суворого централізму й адміністративно-командного управління.

Дуже важливо відстежити процес становлення та трансформації кримінально-виконавчої політики. Нова стратегія вироблення і застосування кримінально-правових норм почала розроблятися з перших днів існування незалежної і суверенної Української держави. Одночасно відбувалося поступове звільнення кримінально-виконавчої політики від ідеологічних стереотипів і догм попереднього тоталітарно-

го режиму, оскільки радянська кримінальна політика та політика у сфері виконання кримінальних покарань виходили з пріоритету інтересів держави над інтересами особистості.

На усунення такого стану справ було спрямовано низку політико-правових актів, у першу чергу Декларацію про державний суверенітет України, Конституцію України, міжнародно-правові документи з питань демократії і прав людини, адже лише в незалежній демократичній державі стає можливим становлення справді демократичної кримінально-виконавчої системи.

З метою забезпечення нормального функціонування кримінально-виконавчої системи в нових умовах з 1991 р. до Виправно-трудового кодексу України (далі – ВТК України) були внесені істотні зміни і доповнення. Виключено такі види покарань, як заслання і вислання, направлення у виправно-трудовий профілакторій, призупинено умовне звільнення засуджених з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці. Таким чином, було зроблено перші суттєві кроки до гуманізації наявної каральної політики в Україні.

Разом з тим динамічна дійсність початкового етапу розбудови української державності вимагала оперативних, нестандартних рішень. У 1990–1991 рр. МВС України за погодженням із Генеральною прокуратурою України розробило й ухвалило цілу низку нормативних актів, які по суті започаткували реформування кримінально-виконавчої системи України. На урядовому рівні вона була визначена і затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 р. № 88 «Про основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР» [4]. В її основу були покладені Декларація про державний суверенітет України, ухвалені ООН Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями, Загальна декларація прав людини, Європейські стандарти утримання в'язнів та інші міжнародні угоди й документи.

Реформою передбачалося охопити провідні напрями діяльності кримінально-виконавчої системи. Відповід-

ні заходи були викладені в 11 розділах концепції реформ і спрямовані насамперед на соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародного досвіду й актів про права людини, принципи законності, гуманізму, демократизму, справедливості, диференціації та індивідуалізації виховного впливу на засуджених. Необхідно відзначити, що Концепція передбачала докорінні перетворення, розраховані на перспективу.

Відчутні зміни сталися уже відразу після ухвалення Постанови. Так, 20 грудня 1991 р. були змінені Правила внутрішнього розпорядку виправно-трудова установ (засудженим дозволено носіння короткої зачіски, сорочок цивільного зразка, скасовано нагрудні знаки, розширено асортимент дозволених до придбання і збереження продуктів харчування і предметів споживання, у т. ч. наручних годинників, спортивних костюмів тощо). 02 вересня 1991 р. Головне управління виправних справ перейменовано в Головне управління з виконання покарань МВС України, а УВС областей – в управління (відділи) з виконання покарань. При цьому штатна структура залишилася без змін [7].

22 лютого 1992 р. Постановою Кабінету Міністрів України ухвалено порядок, відповідно до якого заробітна плата засудженим нараховується в повному обсязі за чинними тарифами, а відрахування здійснюються за фактичними витратами на утримання. 06 березня 1992 р. Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про скасування покарань у виді заслання і вислання», скасовано також кримінальну відповідальність за ухилення від цих покарань. Усі особи, що відбували ці покарання в інших регіонах колишнього СРСР, були повернуті в Україну.

Згідно із Законом України від 15 грудня 1992 р. «Про внесення доповнень і змін до деяких законодавчих актів України» зміст ч. 2 ст. 2 ВТК України викладено в такій редакції: «Виправно-трудова законодавство України встановлює порядок та умови відбукання покарання і застосування заходів виправно-трудова впливу до осіб, засуджених до позбавлення волі, виправних робіт без позбавлення волі, засуджених до направлення в дисциплінарний батальйон, порядок та умови виконання та відбукання інших видів кримінального покарання, а також порядок діяльності установ та органів, які виконують вироки до цих видів покарання» [8, с. 17]. Як зазначає з цього приводу О. М. Джужа, йдеться про розширення предмета правового регулювання виправно-трудова законодавства, що є цілком допустимим, оскільки відображає реальну тенденцію розширення предмета цієї галузі права.

Було посилено увагу законодавчих і виконавчих органів влади України до конкретних проблем державної політики з виконання покарань. Так, 04 травня 1993 р. Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про зміну статті 25 Кримінального кодексу України», що розширив перелік злочинів, за вчинення яких передбачено виконання покарань у колоніях-поселеннях. 06 травня 1993 р. Верховною Радою України ухвалено Постанову «Про створення при виправно-трудова колоніях відділень колоній-поселень для засуджених, які твердо стали на шлях виправлення і переведені у ці колонії ухвалами народних судів» [9].

У цей період почала діяти перша загальнодержавна кримінологічна програма на 1993–1996 рр., затверджена Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 р. «Про державну програму боротьби із злочинністю». Вона мала такі сім розділів: 1) організаційні та правові заходи; 2) профілактика правопорушень; 3) зміцнення громадського порядку та безпеки; 4) боротьба з організованою злочинністю та злочинністю у сфері економіки; 5) міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю; 6) удосконалення кримінально-виконавчої системи; 7) кадрове та матеріально-технічне забезпечення правоохоронної діяльності.

Відзначаючи в цілому важливість намічених і реалізованих програмою заходів боротьби зі злочинністю у найважливіші для України кризові роки, її ефективність все ж таки

була низькою. Законодавча і виконавча влада ще не мали у своєму розпорядженні матеріальних і кадрових можливостей для виконання програми. Не було єдиного керівного і координаційного центру. Крім того, значна частина статей програми мала декларативний характер [10, с. 131].

27 серпня 1994 р. Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про внесення змін і доповнень до законодавчих актів України щодо врегулювання деяких питань, пов'язаних з умовами відбування покарання засудженими» [11]. Цим Законом було введено відстрочку відбування покарання вагітним та жінкам, які мають неповнолітніх дітей віком до 3 років, дозволено короткострокові відпустки для жінок, які мають дітей віком до 3 років, для їх влаштування у родичів, опікунів чи в дитячих будинках, дозволялись телефонні розмови 1 раз на квартал (до 15 хвилин); певній категорії засуджених було дозволено купувати продукти харчування за гроші, які надійшли за переказами; дозволено платити медичні консультації; збільшено кількість посилок (передач), які протягом року можуть одержувати засуджені (у ВТУ загального режиму – 7, у ВТУ посиленого режиму – 6, у ВТУ суворого та особливого режиму – 5, у виправно-трудова колоніях – 10 або 9 (загальний та посилений режим відповідно)). Крім того, засудженим чоловікам віком понад 60 років, жінкам – понад 55 років, інвалідам I та II групи, хворим на туберкульоз в активній формі, жінкам з вагітністю терміном більше 4 місяців і жінкам, діти яких перебувають у будинках дитини при ВТУ дозволялось працювати за їх бажанням згідно з висновком лікарської комісії установи, а засудженим неповнолітнім, інвалідам I та II групи, жінкам з вагітністю терміном понад 4 місяці, непрацюючим жінкам, діти яких перебувають у будинках дитини при виправно-трудова колоніях, непрацюючим чоловікам віком понад 60 років і жінкам – понад 55 років (якщо вони не одержують пенсію), а також особам, звільненим від роботи через хворобу, харчування, одяг, взуття та комунально-побутові послуги надаються безкоштовно.

Закон України від 01 грудня 1994 р. «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», Закон України від 01 жовтня 1996 р. «Про застосування амністії в Україні» та деякі інші нормативно-правові акти також спрямовували сферу поведінки із засудженими на максимальне наближення до міжнародних стандартів і правил.

На виконання цих важливих законодавчих актів Постановою Кабінету Міністрів України від 02 грудня 1996 р. № 1454 «Про невідкладні заходи щодо залучення до праці осіб, які відбувають покарання в місяцях позбавлення волі» були намічені напрями забезпечення вимог законодавства щодо залучення засуджених до праці, приведення умов їх тримання у відповідність до вимог європейських норм і стандартів, стабілізації фінансового стану установ кримінально-виконавчої системи.

У 1996 р. відбулось ухвалення Конституції України – базового джерела та юридичної основи розвитку вітчизняного законодавства, у т. ч. і кримінально-виконавчого. Як уже зверталась увага, у ч. 3 ст. 63 Конституції України встановлено, що засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначено законом і встановлено вироком суду. Слід звернути увагу на те, що на підставі ст. 64 Конституції України Конституційний Суд України визнав неконституційними норми Закону України «Про вибори народних депутатів України» щодо обмеження виборчого права для осіб, які за вироком суду перебувають у місяцях позбавлення волі на час перебування в цих місяцях.

Організація боротьби зі злочинністю в цей період здійснювалась на основі Комплексної цільової програми боротьби зі злочинністю на 1996–2000 рр., затвердженої Указом Президента України від 17 вересня 1996 р. № 837/96 [13]. На відміну від програми 1993 р., у Комплексній програмі було започатковано науково-методичне забезпечення

діяльності кримінальної юстиції та перспективні заходи з удосконалення всіх напрямів кримінологічної політики України.

Із набуттям Україною членства в Раді Європи було розпочато процес приєднання до основних європейських законодавчих актів з питань кримінально-виконавчої політики, що відображало намір українського законодавця привести процедуру виконання покарань у відповідність до міжнародних стандартів поведінки з ув'язненими, забезпечити неухильне дотримання прав та основних свобод людини, визначених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ухваленій та проголошеній Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї від 10 грудня 1948 р. [14].

Введення в Україні мораторію на смертну кару (1998 р.) та її подальше скасування (2000 р.), що цілком відповідає демократичним цінностям, проголошеним Конституцією України, та зобов'язанням, узятим Українською державою під час вступу до Ради Європи, зумовило, однак, необхідність організації тримання нової, специфічної категорії засуджених до довічного позбавлення волі. До перших юридичних джерел регламентації порядку й умов виконання покарань у вигляді довічного позбавлення волі слід віднести Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58–60, 93 та 1901 КК України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару – № 11-рп/99), а також Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1483-III «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» та Закон України від 11 січня 2001 р. «Про внесення змін і доповнень до Виправно-трудового кодексу України» й остаточне нормативне закріплення цього виду покарання у КК України 2001 р. [15]. На початковому етапі такий режим було прийнято як захід дисциплінарного впливу, що встановлюється на нетривалий час.

Відповідно до Положення про здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 19 липня 2005 р. № 1118/2005, засуджені до довічного позбавлення волі можуть звертатися з клопотанням про помилування після відбуття не менше 20 років призначеного покарання.

З метою подальшого реформування кримінально-виконавчої системи та виконання зобов'язань, узятих Україною під час вступу до Ради Європи, Указом Президента України від 22 квітня 1998 р. «Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань» [16] на базі Головного управління виконання покарань МВС України як центрального орган виконавчої влади з тимчасовим підпорядкуванням МВС України утворено Державний департамент України з питань виконання покарань (далі – ДДУПВП). Указом Президента України від 31 липня 1998 р. № 344/98 затверджено Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань. Згідно з Указом Президента України від 12 березня 1999 р. новоутворений ДДУПВП виведено з підпорядкування МВС України і підпорядковано безпосередньо Кабінету Міністрів України. Проведена реорганізація спростила механізм управління кримінально-виконавчою системою, який став більш гнучким, оперативним і дієвим за рахунок концентрації усіх сил і засобів, у т. ч. служб охорони, нагляду та безпеки в одному відомстві.

Постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 1999 р. № 653 «Про заходи щодо забезпечення діяльності Державного департаменту з питань виконання покарань» [17] визначено джерела фінансування кримінально-виконавчої системи, порядок передачі функцій охорони установ виконання покарань від внутрішніх військ і створення фонду допомоги особам, звільненим з місць позбавлення волі. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 серпня 1999 р. № 1510 «Про умови грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплати праці працівників

Державної кримінально-виконавчої служби» [18] зафіксовано схеми посадових окладів персоналу кримінально-виконавчої системи та видатки на їх грошове утримання з Державного бюджету.

Важливою подією стало ухвалення 05 квітня 2001 р. нового КК України. Із затвердженням КК України процес реформування кримінально-виконавчої системи набув більш чіткого визначення, що знайшло своє конкретне відображення в Програмі подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002–2005 рр., затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 167 [19]. Один із шести її розділів (розділ 2) передбачав удосконалення законодавчої бази системи виконання покарань [20, с. 122].

Логічним результатом реалізації заходів, передбачених у розділі 2 цієї Програми, стало ухвалення 11 липня 2003 р. Верховною Радою України КВК України, який набув чинності з 01 січня 2004 р. На думку вчених і практиків, основними новелами КВК України можна вважати те, що вперше на законодавчому рівні: закріплено систему принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (ст. 5); визначено зміст таких базових понять кримінально-виконавчого права, як «виправлення засудженого» та «ресоціалізація» (ст. 6); закріплено основні права та обов'язки засуджених (статті 8–10).

Крім того, КВК України містить ще цілу низку інших статей, спрямованих на гуманізацію процесу відбування покарання засудженими.

З ухваленням нового КВК України відкрились нові можливості для реформування кримінально-виконавчої служби. 23 червня 2005 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [21], яким закріплено завдання, принципи та правову основу діяльності ДКВС України. 03 серпня 2006 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1090 затверджено Державну програму покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, на 2006–2010 рр. [22].

Політичні та соціальні зрушення, що відбулися з моменту утворення незалежної Української держави, обумовили необхідність вирішення щонайменше трьох основних проблем, так чи інакше пов'язаних із гуманістичною сутністю права. По-перше, на основі отриманої після розпаду СРСР спадщини слід було створити нову цілісну національну правову систему; по-друге, здійснити раціональну адаптацію права до нових соціально-економічних і політичних відносин; по-третє, досягти оптимальної інтеграції права України в європейський і світовий гуманітарно-правовий простір.

Саме тому і нині рішуче здійснюється подальше реформування правової сфери й було внесено низку радикальних змін в організацію і функціонування наявної системи органів та установ виконання покарань, яку зорієнтовано на забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини. До основних нормативно-правових актів у цій сфері можна віднести такі:

– Указ Президента України від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 «Про оптимізацію центральних органів виконавчої влади»; цим Указом було створено ДПтС України шляхом реорганізації ДДУПВП. Згодом було затверджено Положення про Державну пенітенціарну службу України (Указ Президента України від 06 квітня 2011 р. № 394/2011);

– Указ Президента України від 08 листопада 2012 р. № 631/2012, яким затверджено нову Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України;

– Указ Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» від 16 вересня 2010 р. № 902/2010, що визначає порядок здійснення Президентом України помилування відповідно до п. 27 ч. 1 ст. 106 Конституції України;

– Наказ Міністерства юстиції України від 08 червня 2012 р. №847/5 «Про затвердження Інструкції про роботу відділів (груп, секторів, старших інспекторів) контролю за виконанням судових рішень установ виконання покарання та слідчих ізоляторів»;

– спільний Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я, МВС України від 28 березня 2012 р. №478/5/180/375/212/258 «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»;

– Державна цільова програма реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 рр., затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 345;

– Наказ Міністерства юстиції України від 18 березня 2013 р. №460/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України»;

– Наказ Міністерства юстиції України від 04 листопада 2013 р. №2300/5 «Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими»;

– Наказ Міністерства юстиції України від 21 березня 2013 р. №500/5 «Про затвердження Типового положення про будинок дитини при виправній колонії»;

– Наказ Міністерства юстиції України від 07 березня 2013 р. №396/5 «Про затвердження Інструкції про умови

праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі»;

– Наказ Міністерства юстиції України від 08 січня 2013 р. №68/2260 «Про затвердження Порядку організації виробничої діяльності та залучення засуджених до суспільно корисної праці на підприємствах виправних центрів, виправних та виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби України»;

– Наказ Міністерства юстиції України від 09 січня 2013 р. №65/5 «Про затвердження Положення про педагогічну раду виховної колонії та Типового положення про батьківський комітет при виховній колонії».

Зазначені вище та інші нормативно-правові акти дають підстави для висновку, що протягом останнього часу завершилась основна робота зі створення правової бази сучасної кримінально-виконавчої політики у відповідності до вимог загальноєвропейських міжнародних правил і стандартів.

Подальший державний розвиток обумовлює необхідність удосконалення кримінально-виконавчої політики відповідно до тієї соціально-політичної, економічної та криміногенної ситуації, що склалася в Україні.

Завдяки проведеним реформам кримінально-виконавчої системи, визначеної відповідними законами України, указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України, вдалося не лише трансформувати виправно-трудове право у кримінально-виконавче, але й виділити його у самостійну галузь у структурі права, систематизувати, класифікувати й кодифікувати основні його норми у новому КВК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виправно-трудова кодекс України : Закон УРСР від 23 грудня 1970 року. – К. : НВТ «Правник», 1996. – 71 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з утворенням Державного департаменту України з питань виконання покарань : Закон України від 11 грудня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 4. – Ст. 35.
3. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 31 липня 1998 року № 827/98 // Урядовий кур'єр. – 1998. – № 154–155.
4. Про Основні напрями реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 1991 року № 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2008. – 88 с.
6. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління / Г. О. Радов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : Київський інститут внутрішніх справ, 1997. – №2. – С. 5–10.
7. Історичний розвиток пенітенціарної системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/punish/control/uk/article.jsession>.
8. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини) : навчальний посібник / О. М. Джужа, С. Я. Фаренюк, В. О. Корчинський та ін. ; [за заг. ред. О. М. Джужи]. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.
9. Про внесення змін та доповнень в законодавчі акти України щодо врегулювання деяких питань, пов'язаних з умовами відбування покарання : Закон України від 27 серпня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 37. – Ст. 342.
10. Яцишин М. Періодизація процесу становлення та розвитку сучасної кримінально-виконавчої політики України / М. Яцишин // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 12. – С. 129–133.
11. Про Державну програму боротьби зі злочинністю : Постанова Верховної Ради України від 25 червня 1993 року № 3325-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3325-12>.
12. Трубников В. М. Уголовно-исполнительное право Украины : учебник / В. М. Трубников, В. П. Филонов, А. И. Фролов. – Донецк : ДИВД МВД Украины, 1999. – 640 с.
13. Про Комплексну цільову програму боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки : Указ Президента України від 17 вересня 1996 року №837/96 // Офіційний вісник України. – 1996. – №38. – Ст. 2888.
14. Європейські стандарти утримання в'язнів // Харківська правозахисна група. – Х. : Фоліо, 1998. – 58 с.
15. Про внесення змін і доповнень до Виправно-трудова кодексу України : Закон України від 11 січня 2001 року №2214-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 48.
16. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань : Указ Президента України від 22 квітня 1998 року №244/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/98>.
17. Про заходи щодо забезпечення діяльності Державного департаменту з питань виконання покарань : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 1999 року №653 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/653-99-%D0%BF>.
18. Про умови грошового забезпечення осіб рядового і начальницького складу та оплати праці працівників Державної кримінально-виконавчої служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 серпня 1999 року № 1510 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/926/96>.
19. Про затвердження Програми подальшого реформування та державної підтримки кримінально-виконавчої системи на 2002–2005 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 року № 167 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/167-2002-%D0%BF>.
20. Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія / М. М. Яцишин. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. – 440 с.
21. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 року № 2713-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 29. – Ст. 1704.
22. Державна програма покращення умов тримання засуджених та осіб, взятих під варту, на 2006–2010 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1090-2006-%D0%BF>.